

O. Kask, N. Parrest (koost.). Intervjuu Jüri Põlluga: „Tagantjärele paneksin põhiseaduse II-le peatükile hindeks seitse või kaheksa kümnest.“ – Riigiõiguse aastaraamat 3/2022, lk 236–260.

Intervjuu Jüri Põlluga: „Tagantjärele paneksin põhiseaduse II-le peatükile hindeks seitse või kaheksa kümnest“

Intervjueerinud ja kommenteerinud
OLIVER KASK ja NELE PARREST

Nele Parrest: Täna on 25. august 2022 ja laua ümber istuvad Jüri Põld, Oliver Kask ja Nele Parrest.

Aitäh, Jüri, et Sa olid valmis oma mälestusi jagama, kuidas põhiseaduse teine peatükk on sündinud. Olles lugenud erinevaid ettevalmistavaid materjale, näiteks raamatut „Põhiseaduse tulek“¹, mis on koostatud põhiseaduse kümnendaks aastapäevaks, ja kuulanud ka näiteks intervjuud Jüri Raidlaga², siis kõik toovad esile just Sinu kui põhiseaduse teise peatüki nii-öelda sisulise autori.³ Jüri Raidla sõnutsi: „Põhiseaduse teisele peatükile võiks tegelikult Jüri Põllu autorisildi juurde panna. [...] Teine peatükk on Jüri Põllu peatükk.“⁴

¹ Põhiseaduse tulek. Kogumik. E. Pärnaste (koost. ja toim.). Tallinn 2002.

² Eesti lugu. Äratulek. Põhiseadus ja mis seal sees leida on (raadiosaade). P. Kriivan (autor). – Vikerraadio 04.09.2021. Arvutivõrgus: <https://vikerraadio.err.ee/1608313967/eesti-lugu-aratulek-pohiseadus-ja-mis-seal-sees-leida-on> (01.09.2022).

³ Vrd Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 164 (L. Hänni): „Praeguse riigikohtuniku Jüri Põllu visa ja sihikindla selgitustöö tulemusena täienes ja teisesen oluliselt eelnõu 2. peatükk, mis sätestab isikute põhiõigused ja -vabadused. Võrreldes varasema eelnõuga lisandusid sellised olulised põhimõtted nagu õigus elule, au ja hea nime kaitse, õigus moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele jne. Selles peatükis leidis lahendused ka seni PA jaoks raskeks pähklikuks osutunud Eesti kodakondsuse teema.“; lk 220 (R. Lang): „Rahvahääletusel vastu võetud põhiseaduse tugevaim osa on kindlasti teine peatükk – põhiõigused, vabadused ja kohustused. Ka kümme aastat hiljem võib väita, et põhiliselt professor Jüri Põld'i sulest pärinevad formuleeringud on osutunud juriidiliselt väga pädevaks. Teise peatüki sätted peaksid olema Eestis kohtuotsuste aluseks.“; lk 239 (J. Raidla): „Vähimalgi määral alahindamata teiste kolleegide tööd, tuleb märkida eriti mahukat tööd põhiseaduse II peatüki kallal, mida tegi eeskätt Jüri Põld.“

⁴ Eesti lugu (viide 2), kl 43.25 jj.

Kui hakata ajalist joont pidi minema, siis Raidla on selgitanud, et ülemnõukogu presiidiumi 4. aprilli 1991. aasta otsuse kohaselt moodustati töögrupp Tiit Kābini juhtimisel, mis pidi välja töötama ajutise põhiseaduse. Justiitsministrina kutsus Raidla augustis 1991 kokku riigiõiguse spetsialistid, nn Kābini töögrupi. Lisaks Eerik-Juhan Truuväljale, Enn Markvardile, Indrek Koolmeistrile oled selles loetelus ka Sina. Raidla kirjelduse kohaselt töötati Pärnus Valgerannas. 18. augustil 1991 sai valmis esimene peatükk, siis algas aga putš ja oli selge, et ajutist põhiseadust ei ole enam vaja ja et tegelikult on varsti vaja tervet uut põhiseadust. Aga kõik see töö, mis oli selleks ajaks tehtud, kulus hiljem ära põhiseaduse loomisel.⁵

Kui veel üritada mingisuguseid ajalisi märke maha panna, siis Põhiseaduse Assamblee loomise ja töö jaoks oli oluline kuupäev 20. august 1991, mil ülemnõukogu otsustas, et tuleks moodustada Põhiseaduse Assamblee.⁶ Järgmine oluline daatum oli 13. september 1991, kui Põhiseaduse Assamblee kogunes esimesele istungile. Seal pidas Raidla esimese ettekande põhiseaduse võimalikust struktuurist.⁷ See tähendab seda, et tal või töögrupil oli – nagu ma võin eeldada – mingisugune eelnõu projekt juba valmis.

Aga kui nüüd tulla Sinu rolli juurde, siis millal oli see hetk, kui Sina astusid sellesse kirjeldatud ajalisse voolu? Kes Sind kaasas, kus ja kuidas?

Jüri Pöld: Mäletan, et 1991. a kevadel Truuväli küsis, et kas ma olen valmis kaasa lööma. Rohkem midagi täpsemalt juttu ei olnud. Augustis 1991 tulin Saaremaal Valjalast Kuressaarde ja seal oli teade, et vist pidin Raidlale helistama ja et Valgerannas on põhiseaduse väljatöötamise töögrupi istung.

⁵ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. V. Peep (toim.). Tallinn 1997, lk 57 (J. Raidla ettekanne assamblee 2. istungil 20. septembril 1991); samuti Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 236; Eesti lugu (viide 2), kl 4.55 jj.

⁶ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20. augusti 1991. a otsus „Eesti riiklikust iseseisvusest“: „2. Eesti Vabariigi põhiseaduse väljatöötamiseks ning rahvahääletusele esitamiseks moodustada Põhiseaduslik Assamblee, mille koosseis kujundatakse delegerimise teel Eesti Vabariigi kõrgeima seadusandliku riigivõimuorgani Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ning Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskogu Eesti Kongressi poolt.“ – RT 1991, 25, 312. Algne nimetus oli Põhiseaduslik Assamblee, kuid Ain Kaalep tegi ettepaneku muuta see keeleliselt korrektseks Põhiseaduse Assamblee. Ametlikult nimetust siiski ei muudetud. Vt K. Kama kl 1.29.18 jj. – I sessioon. Meenutusi põhiseaduse sünnist. Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapitali konverents „Kriis ja põhiseadus“ 10. juunil 2022. Arvutivõrgus: <https://www.akadeemia.ee/sundmused/konverents-kriis-ja-pohiseadus/> (01.09.2022); Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 54–55.

⁷ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 34–37.

Eks ma siis sõitsin Tallinna. Mina ei teadnud Valgeranna asukohast midagi ja Tallinnast sai siis mingi seltskonnaga sinna mindud. Kes sinna seltskonda kuulusid, kes Valgeranda kogunesid? Seal olid lisaks minule Raidla, Truuväli, Heinrich Schneider, Koolmeister. Minu arvates ka Jüri Kaljuvee ja justiitsministri asetäitja Enn Markvart. Hästi ei mäleta, kas Rein Lang selles algse grupis ka oli või lülitus alles Lohusalus⁸. Minu arvates palju rohkem olla ei saanud.

N.P.: Aga mis oli toonane eesmärk? Nagu ma kirjeldasin eespool, olen mina nii aru saanud, et alguses oli jutt pigem sellest, et koostada ajutine põhiseadus.⁹

J.P.: No mina sain küll asjast aru nii, et Valgerannas käis ikka juba põhiseaduse enda eelnõu koostamine. Aga ei välistatud vist ka ajutist, sest no eks kõik pidi sõltuma tempost ja poliitilistest oludest. Putši siis veel ju ei olnud, kui me sinna jõudsime.

Putšist kuulsime hommikusöögi ajal. Koolmeister tormas Tartu – ta töötas linnasekretäri-laadses ametis –, et linna arhiivist osa materjali turvalisemasse kohta toimetada. Raidla hankis kuskilt küla pealt auto, sest tema enda auto oli remondis, ja sõitis Tallinna.

Oliver Kask: Ekspertide valimisest – sel ajal ju mingit suuremat riigiõigusealast teadmisteringi ei olnud. Kas Sa tead, mille järgi või kus selline valik toimus?

J.P.: Ma arvan, et Truuväli suuresti võis neid valida, ennekoike artiklite ja isiklike kontaktide pinnalt. Ta ise oli töötanud teaduskonnas¹⁰. Schneider oli osade küsimustega tegelenud. Suuresti Koolmeister õpetas haldusõigust. Mina olin töö- ja sotsiaalhoidusõiguse õppejõud, palju ma siis sellest riigiõigusest teadsin? Kaljuvee õpetas välisriikide riigiõigust. Mulle taheti see välisriikide riigiõiguse õpetamine üle anda. Ma ei mäleta, kas ma õpetasin seda vist ühe aasta. Aga hiljem kasvatasin õppeprogrammis selle Eesti riigiõigusega lihtsalt kokku – panin üldossa selle, mis käib riikide kohta üldisemalt.

N.P.: Aga on Sul mälestus sellest, kui kaua te jõudsite seal töötada enne, kui putš algas?

⁸ Lohusalus kogunes Jüri Raidla juhitud töörühm põhiseaduse eelnõu väljatöötamiseks, et esitada see Põhiseaduse Assambleele. Sellest tuleb allpool lähemalt juttu.

⁹ Ajutisest põhiseadusest rääkis Raidla sõnaselgelt ka 1991. aastal: „Tunnistades Eesti Vabariigi kontinuiteedi põhimõtet, oleks üleminekuperioodil kõige õigem koostada **ajutine** põhiseadus, näit. riigiõiguslike aluste seadus“ (Raidla rõhutused). J. Raidla. Õiguspoliitika: probleemid ja perspektiivid. – Eesti Jurist 1991/2 (märts-aprill), lk 84.

¹⁰ Mõeldud on Tartu Ülikooli õigusteaduskonda.

J.P.: Mõned päevad vist. Kui seal raamatus, mida lugesid, oli, et esimene peatükk sai valmis, siis mitte kuidagi rohkem. Aga minu mäletamist mööda seal kindlasti jagati ära see, kes ja mis peatükke kirjutab. Putši ajal ma tegelesin teise peatükiga juba.

N.P.: Kas ma saan õigesti aru, et siis juba tegelikult selles tööjaotuses seal Valgerannas langes teine peatükk Sinule?

J.P.: Jah, mulle tundub küll nii. Miks ma arvan, et see teine peatükk juba siis mulle langes? Putši õhtul saadeti meile Tallinnast auto järele. Enne oli öeldud, et ärge kusagile sealt Valgerannast liikuge, sest teid võib veel vaja minna. Ja siis toimetati meid Toompeale riigikantseleisse. No mõte oli see, et selle 20. augusti deklaratsiooni koostamiseks võib vaja minna. Mäletan, kuidas parempoolse ukse juures – see oli ülemnõukogu-poolne uks – oli lühikeste automaatidega kas Eesti politsei või Kodukaitse ja kuidas mõned intrid, näiteks Genik Israeljan – fotode järgi tundsin ära –, sealt vahelt läbi marssisid nii segase pilguga, et no oli tunne, et nemad ei saa ka mitte millestki aru, mis seal toimub.

Siis öeldi, et poliitikud kokkuleppele ei jõudnud ja et minge laiali. Siis paar sõna oli omavahel juttu, et tööd tuleb ikkagi jätkata. Ja järgmisel hommikul läksin justiitsministeeriumisse. Seal nägin Märt Raski – ta oli aseminister toona ja puhkuselt tagasi tulnud – ja ütlesin, et ma tahaks mingit ruumi, kus põhiseaduse teist peatükki kirjutada, sest arvati, et võib järsku vaja minna. Märt ütles, et mine minu kabinetti, istu seal. Ma küsisin, et aga Sa ise? Ütles, et ma tulin puhkuselt siia ja öeldi, et mine ja puhka rahus edasi, et siin ei ole midagi teha. Eks seal oli paras segadus.

N.P.: Aga mis päevast me räägime? Kas see on 19. või 20. august?

J.P.: Ma arvan, et see pidi olema siis 19. august, kui 18. augustil oli putš. Sest putši õhtul me Tallinnasse jõudsime.

N.P.: Ma korraks hüppan tagasi Su enne lausunud sõnade juurde, et teine peatükk nii-öelda langes Sinu vastutada. Ma küsiks nii, et kas toona oli arutluse all see, mitmes peatükk põhiõiguste peatükk peaks olema? Miks ma seda küsin? Raidla tõstis oma ettekandes 13. septembril 1991 Põhiseaduse Assamblees väga jõuliselt esile seda, et Eesti Vabariik ja selle mõtteviis peaks muutuma viisil, et riik on inimese jaoks, mitte inimene ei ole riigi jaoks.¹¹ Ehk see, et põhiõigused on meie põhiseaduses nii ees ja juba teine peatükk, näitab, et

¹¹ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 35, 54.

inimene on kõige olulisem Eesti riigi jaoks. Kas oli diskussiooni selle üle, mitmes peatükk põhioiguste peatükk peaks olema?

J.P.: Seda ma nii ei mäleta, aga kas ta juba 1938. aasta põhiseaduses ka teine ei olnud?

N.P.: Oli küll jah teine peatükk seal.¹²

O.K.: Kas Sa mäletad, kas teil oli ka mingeid arutlusi sellest, et mis peaks struktuuriliselt põhioiguste peatükis olema ja mis on see, mida kuhugi mujale panna? Näiteks valimisõigused, poliitilised õigused. Mõnes teises riigis on need ka põhioiguste peatükis, meil on need aga peatükkides „Rahvas“ ja „Riigikogu“.

J.P.: Ei, selle paigutamise üle juttu ei olnud ja praktilisem on, kui need on ikkagi vastavates eripeatükkides – rahva peatükis, riigikogu peatükis, omavalitsuste peatükis. Omavalitsuste peatükis ei jõutud kuidagi kokkuleppele, mis sinna panna. Seal oli Liia Hänni toimkonnas küll tõsine „löömine“, kas mittekodanikud saavad valida või mitte.

N.P.: Kui vaadata tänase põhiseaduse teise peatüki pealkirja „Põhioigused, vabadused ja kohustused“, siis kas pealkirja osas ka mingit diskussiooni oli, näiteks et kas osutus kohustustele üldse peab seal olema? Kust see pealkiri üldse tuli, kas Sa mäletad?

J.P.: Selle üle mina ei mäleta, et diskussioon oleks olnud. Kust tuli? Kas see juba 1938. aasta põhiseaduses nii ei olnud?

N.P.: Toona oli [tsiteerib]: „Eesti kodanikkude õigused ja kohused“.

O.K.: See kriitika, et õigusi ja vabadusi eristatakse, on tulnud alles hiljem.

J.P.: Ega 1938. aasta põhiseadusest kuidagi mööda ega ümber ei saa minna. No kasvõi juba sel põhjusel, et oli vist juba siis ette näha, et keegi esitab ka selle kehtestamiseks. Siis oli veel teine, Jüri Kaljuvee ja Edgar Talviku projekt, mis baseerus 1938. aasta põhiseadusel.¹³ Seda assambleele ei esitatud. Kasutasime enda töös.

O.K.: Struktuuri osas, kui te arutasite seda seal Valgerannas, siis oletan, et lähtekohaks oli ilmselt ikkagi 1938. aasta põhiseadus?

J.P.: Muidu ei oleks eelnõud valmis saanud. Assamblee kogu tsükkel võttis ju umbes kuus kuud. Eks seal oli muidugi ka tühikäigul ja tühiaurul töötamist. Kunagi 1990. aastate algul olime Tšehhi konstitutsioonikohtus ja seal keegi küsis minu käest, et kui kaua meil põhiseaduse tegemine aega võttis.

¹² Juba 1920. a põhiseaduses oli põhioiguste peatükk „Eesti kodanikkude põhioigustest“ järjekorras teine peatükk. – RT, 09.08.1920, 113/114, 243.

¹³ Vt Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 1132–1140.

Arvutasin ja ütlesin, et kokku kuus kuud. Ta ütles, et me olime õnnelikus seisus. Neil kutsuti juristid kokku, anti kaks nädalat aega ja pidi valmis saama. Seal oli nii, et riik oli lagunenuks või lagunemas ja nad võtsid ka enda vana põhiseaduse suuresti aluseks.

N.P.: Hänni kirjeldas hiljuti ühel konverentsil, mis oli põhiseaduse 30. aastapäevale pühendatud, et kui nad esimest korda kogunesid Põhiseaduse Assambleega ülemnõukogu hoones, siis tekkis neil see tunne või küsimus, et kuidas mitte miskist peab sündima miski.¹⁴ Ehk et neil ei olnud ühtki eelnõud, nende ees oli tühi laud. Kuidas teie Valgerannas tööle hakkasite? Kas ma saan õigesti aru, et päris nii ei olnud, et oleks olnud nii-öelda mitte miski – et teil oli ees 1938. aasta põhiseadus ja siis sealt hakkasite nii-öelda samm sammu haaval edasi minema?

J.P.: Jah.

O.K.: Ma saan aru, et Valgerannas oli teid ikkagi tublisti vähem kui põhiseaduses on peatükke. Kas see tööjaotus oli nii, et Sina üksi pidid teist peatükki kirjutama, või anti Sulle veel midagi või anti kedagi sinna teise peatüki juurde veel lisaks?

J.P.: Vist Lohusalus tuli kaasavaraks ka riigikaitse peatükk. Ma küll „sebisin kõikide jäsemetega“ vastu, et ma ei tea sellest asjast mitte midagi, aga öeldi, et kedagi pole sinna panna. Schneideril oli riigikontroll ja riigikogu minu mälu järgi. Truuväljal oli vist seadusandlus ja põhiseaduse muutmise, võib-olla ka üldsätted. Koolmeistril oli kohalik omavalitsus. Kaljuvee kadus minu teada poole pealt ära – Lohusalust ma teda enam ei mäleta.

N.P.: Tuleme ajalises mõttes tagasi sinna 1990. aasta 19. ja 20. augusti juurde. 19. augustil lõpetasid asejustiitsministri kabinetis, et seal tööle asuda. Mis edasi juhtuma hakkas? Sain aru, et teid ülemnõukogu riikliku iseseisvuse otsuse koostamisel otseselt vaja ei olnud?

J.P.: Jah, me ei jõudnud pääslast kaugemale. Eks me läksime igaüks oma koju. Täpselt ma ei mäleta enam, millal see tagasikutsumine oli. Millal assamblee kogunes esimesele istungile?

N.P.: 3. septembril 1991 tegi ülemnõukogu otsuse, kus otsustati assamblee valimise küsimused.¹⁵ Siis toimusid valimised ja Põhiseaduse Assamblee

¹⁴ L. Hänni kl 56.02. – I sessioon. Meenutusi põhiseaduse sünnist (viide 6).

¹⁵ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 3. septembri 1991. a otsus „Põhiseadusliku Assamblee valimistest“. – RT 1991, 30, 356; Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 3. septembri 1991. a otsus „Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee tööülesannetest ja töökorraldusest“ – RT 1991, 30, 357.

kogunes esimesele istungile 13. septembril 1991. Juba sellel 13. septembril tegi Raidla seal ettekande põhiseaduse võimalikust struktuurist, sh kirjeldas seda, et inimene peab asetuma ühiskonnakorralduse keskmesse. Eelnõusid veel ei valitud.¹⁶ Aga ma eeldan, et Raidlal oli selleks hetkeks olemas nägemus põhiseadusest või ka eelnõu mingil kujul olemas. Mis hetkel te taas asusite tööle?

J.P.: Ma arvan, et see oli septembris ja siis me kogunesime Lohusalus Raidla juhtimisel. Võis olla veel mingisugune asi Valgerannas. Mäletan seda, et me olime eelnõu arutamiseks koos ja siis 6. septembril 1991 Moskva tunnustas Eesti iseseisvust. Suht luksuslikes saunaruumides olime, kui kuulsime sellest. Põhiline töö toimus Lohusalus.

N.P.: Eelnõud ennast tutvustas Raidla Põhiseaduse Assamblees 19. septembril 1991.

J.P.: No paar nädalat me seal kindlasti töötasime. Mingi aeg jäi mul vist ka vahepeal Tartus muude materjalidega tutvumiseks.

N.P.: Kui palju teid seal Lohusalus oli, kes te hakkasite selle eelnõu kallal tööle?

J.P.: Truuväli, Schneider, Raidla, Koolmeister, Markvart, Lang, mina. Siis mäletan, et ka Rask vähemalt korra käis, muude tööde kõrvalt ilmselt, püsivalt ma ei julge öelda. Siis Raivo Vare käis korra läbi. Vähemalt rahanduse peatüki ajaks kutsuti korra kohale Enn Roose, ta vist oli rahandusministri asetäitja toona. Seda täpsemalt ei mäleta, kus ja millal, aga Urmas Kaju – ta oli Eesti Pangas sel ajal – vaatas ka seda rahandust ja eelarvet.

N.P.: Aga Sinu ülesanne, nagu ma aru saan, oli ikka teine peatükk?

J.P.: Jah, teine peatükk. Ja tõesti läbi häda see riigikaitse.

O.K.: Ilmselt Sa pidid sellega tegelema ikkagi hommikust õhtuni kogu aeg. Sul olid ülikooli juures muud tegemised ka. Kas õppetöö siis hakkas selle kõrvalt käima?

J.P.: Sügissemestril toona olid sotsiaalhooldusõiguse loengud kindlasti ja ilmselt kaugõppele tööõigus ka. Mismoodi ma sellega toime tulin, ei tea. Hiljem, kui assamblees eelnõu teisel ringil oli, siis oli ikka täitsa hullumaja sel talvisel ajal, kui teised eksperdid olid lahkunud.

¹⁶ Assamblee nägi 20. septembril 1990 vastu võetud „Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee reglemendis“ ette, et assamblee liige või liikmed saavad esitada juhatusele põhiseaduse eelnõusid, mille vahel tehakse valik, milline eelnõu võetakse assamblees edasise töö aluseks (§ 6 lg 1, § 7 lg 2). – Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 2–25.

N.P.: Sinna me kindlasti peagi jõuame. Aga mille pinnalt või kuidas Sa reaalsetl töötasid? Toona ei olnud ju internetti, et võtad lahti ja vaadat, kuidas mujal on.

O.K.: [*muigega*] Võtsid 1938. aasta põhiseaduse lahti ja hakkasid parendama sõnastust?

J.P.: Mitte midagi sellist ei olnud. Eks see teine versioon valmis suuresti pärast eelnõude väljavalmimist assamblees. Aga eks ma olin kevadel 1991 vaadanud ja varem ka olin silma peal hoidnud kirjandusel, mis ülikooli raamatukokku tuli. Ega seal õieti midagi ei olnud. Üsna hea variant oli üks referatiivne kogumik – *referativnõj sbornik*. Seal olid väliskirjanduse venekeelsed lühikokkuvõtted. Ega need tegelikult nii lühikokkuvõtted olnudki, seal oli kohati ka korralik sisukirjeldus. Euroopa inimõiguste konventsioonist¹⁷ vist oli üks paksem kommentaar ja üks *short guide* (lühike kokkuvõtlik raamat). Mõlemad inglise keeles. Siis oli üks välisriikide konstitutsioonide ja riigiõiguslike aktide kogumik riikide kaupa. Selle ma valikuliselt töötasin läbi: Saksamaa, Austria, Itaalia, Hispaania, Portugal, Kreeka, Jaapan, siis Rootsi valitsemise korra instrument, Rootsi pressivabaduse akt ja siis olid veel mõned konstitutsioonid. Sealt sai kartoteegikaartidele tehtud see nomenklatuur, mis enam-vähem keskmisena välja jookseb. Tõsise mulje jätsid Kreeka ja Portugali põhiseaduste sotsiaalsete õiguste plokid, aga noh, sellise ajaressursiga ... See teine peatükk oleks pidanud olema jagatud töögrupi liikmete vahel. Seal on nii eriilmelised õigused. Mäletan, et vist oli teaduskonna nõukogu koosolek selle põhiseaduse tegemise ajal ja siis mõnda kriminaalprotsessi küsimust proovisime Eerik Kergandbergiga konsulteerida, Paul Varuliga omandiõigust, Heiki Pisukesega autoriõigust.

N.P.: Lihtsalt vahemärkuse korras, et raamatus „Põhiseaduse tulek“ on intervjuu Raskiga, kus ta kirjeldab seda, kuidas ta olevat tahtnud, et paragrahvi 32 ehk omandipõhiõiguse juures oleks ka lause „Omand kohustab“ ja et Sina olid ka selle nii-öelda toetaja.¹⁸ Paraku Põhiseaduse Assamblee hääletas selle, et omand ka kohustab, siiski välja.

J.P.: Minu arvates hääletati see välja juba Raidla töörühmas. Selle ma olin eelnõusse sisse kirjutanud.

¹⁷ Ametlik nimetus on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34.

¹⁸ Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 244.

O.K.: Rääkisid kirjandusest. Ma kujutan ette, et mingil hetkel tekkisid ka otsekontaktid välismaa ülikoolide professoritega. Assamblees tulid ju Erik Harremoesi juhtimisel Euroopa Nõukogu eksperdid. Pärast küsiti kirjalikke arvamusi ja ekspertiise ka. Kas varasemas etapis eelnõu väljatöötamisel oli ka selles osas mingisugust abi või kasu? Ma pean silmas kuni 1991. aasta septembri keskpaigani.

J.P.: Minuni ühtegi sellist materjali ei jõudnud. Ma ei mäleta ka, et meie rühmas sellest räägitud oleks. Mina kohtusin ühe Ameerika professori, Herman Schwarzega. See oli Toompeal, seega assamblee pidi juba töötama. Tema käest ma sain „Bill of Rights of Scotland“. See oli projekt. Temaga sai ühteist ka räägitud. Tema soovitusel jätsin teisest peatükist paar regulatsiooni ka välja.

N.P.: Ajaliselt jõuame nüüd sellesse hetke, kui assamblees tehakse eelnõude valik (11. oktoober 1991) ja edasise töö lähtekohaks saab Jüri Adamsi eelnõu. Palju on räägitud sellest, et Raidla ja laiemalt teie töögrupp, kes suurt vaeva nägid nn Raidla eelnõu kallal, et te olite mõneti solvunud või pettunud, et teie koostatud eelnõu ei osutunud valituks. Kas see kehtib ka Sinu kohta?

J.P.: No eks ma pettunud olin, aga see oli tegelikult sisse kodeeritud assamblee moodustamise viisi – ülemnõukogu ja Eesti Kongressi liikmetest. Osa Eesti Kongressi liikmeid oli samal ajal ju ka ülemnõukogu liikmeks¹⁹ ja hääletenamus *summa summarum* oli selline. Eks see oli ka poliitiline küsimus valimisteks, kelle eelnõu läheb. Umbusaldati algul muidugi ka Eesti juriste kongressi pooldajate hulgas. See ei tinginud aga tegelikult veel mitte midagi, et Raidla eelnõud aluseks ei võetud, sest edasi pidi ju tulema assamblee töö.

N.P.: Huvitav, et Sa seda sel viisil mainid, sest ma nüüd ei mäleta, kelle sõnul see nii oli – vist Raidla – aga ta ütles, et tegelikult vahet ei olnud, missugune eelnõu aluseks sai. Et jah, ühest küljest tehti valik Adamsi eelnõu kasuks, mis tähendas seda, et Põhiseaduse Assamblee jaoks tõi see kindlasti rohkem tööd, sest juriidiliselt oli Raidla eelnõu kindlasti parem. Aga selles mõttes vahet ei olnud, et töö alles algas. Et tegu oli lihtsalt alustekstiga, mida hakati muutma. Praktikast tegelikult sageli ikkagi võeti aluseks nii Raidla eelnõu

¹⁹ Vt liikmete nimekiri: Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 1248–1250. Eesti Kongressi valitud liikmetest kuulusid ülemnõukokku I. Hallaste, I. Raig ja R. Tamme. Ülemnõukogust valitud liikmetest olid ka Eesti Kongressis Ü. Aaskivi, T. Anton, I. Fjuk, L. Hänni, R. Järlik, K. Kama, P. Kask, T. Käbin, M. Laar, M. Lauristin, E. Leisson, P. Lutt, J. Rätsep, A. Tarand ja E. Tupp. Seega olid 18 assamblee liiget nii Eesti Kongressi kui ka ülemnõukogu liikmed.

kui ka Adamsi eelnõu, võrreldi neid omavahel ja siis pandi need sisuliselt kokku.²⁰ Nii et võib-olla see toonane hääletus ei mänginudki nii suurt rolli.

J.P.: See hääletus nii ääretult suurt rolli ei mänginud, aga eks venitas selle protsessi kestust, seda kindlasti.

O.K.: Mina olen erinevatest assamblee liikmete mälestustest jätnud meelde, et Eesti Kongressist valitud assamblee liikmed tundsid ennast solvatuna, et ülemnõukogu ja valitsuse poolt on juristid juba kokku kutsutud ja töö käib sel ajal, kui neid pole veel kaasatudki. Nii et sellepärast see Adamsi eelnõu välja pakuti ja seda agaralt ka toetati. Aga mis sealt ka välja koorub, on see, et see töögrupp, kes Raidla eelnõu kirjutas, oli omakorda sedavõrd solvunud, et nad hulk aega assamblee töös abi ei pakkunud. Tasapisi need juristid hiljem assamblee töös eksperdinõuga appi ikkagi tulid. Kuidas Sina seda mäletad?

J.P.: Minu arvates mind kutsuti hiljem. Kuidas see enda pakkumine ikka oleks välja näinud? Millalgi Tõnu Anton kutsus, aga ma ei mäleta enam, millisel etapil täpselt. Annelinnas ta mind üles otsis. Ma ei mäleta enam, kelle kaudu see kontakteerumine võis veel käia.

N.P.: Kelleks Sa sinna siis läksid? Ametlikult oled Sa hiljem nimetatud redaktsioonitoimkonna liikmeks.²¹ Aga kas Sa olid kuidagi varasemas etapis ka kaasatud mingil viisil?

J.P.: See redaktsioonitoimkond oli see, mida juhtis Hänni. Mina tegutsesin ainult selle komisjoni kaudu. Kas ma seal ametlikult ka eksperdiks vormistatud olin, seda ma ei tea. Võisin ka mitte olla, sest toona mu „kuulsus“ osade inimeste silmis võis olla äärmiselt halb. Seondus sellega, et taheti väga saada Eesti NSV kodakondsuse seadust ja seda minu arusaamist mööda nende nõuete järgi, mis Eesti NSV kodakondsuse seadusele kehtivad. Ma selle ka

²⁰ Nii on väitnud J. Raidla. Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 238; sama Eesti lugu (viide 2), kl 1.17 jj. Ka L. Hänni ütleb, et „aluseks võetud eelnõu meie toimkonna mõttelendu mingil moel ei piiranud“. – I sessioon. Meenutusi põhiseaduse sünnist (viide 6). Vrd ka J. Adams: „Eksperptide töö põhivorm oli siiski Raidla rühma eelnõu üksikute kohtade eelnõusse soovitamise või siis eelnõu tekstide ümbersõnastamine Raidla rühma eelnõu keelde ja meelde. See oli oluline kommunikatsiooniprobleem, sest kuna tegemist oli inimestega, kellest võis ette näha, et nendest saavad tulevase põhiseaduse tähenduse õpetajad ning põhilised seletajad, oli oluline see, kuidas nemad millegi tähendust välja lugesid.“ – Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 149.

²¹ Assamblee redaktsioonitoimkond moodustati 8. novembril 1991 ning selle liikmed olid L. Hänni, J. Adams, I. Hallaste, A. Kaalep, K. Kama, P. Kask, T. Käbin, J. K. Talve; ekspertidena olid kaasatud J. Raidla, M. Rask, R. Lang, J. Pöld, E.-J. Truuväli, H. Schneider, E. Markvart (eri aegadel veel J. Kaljuvee, R. Vare, E. Rahumaa, J. Kross, E. Saari ja E. Ranne). Vt ka L. Hänni kirjeldust redaktsioonitoimkonna moodustamise kohta: Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 160 jj.

koostas. See oli midagi hilisema nullvariandi lähedast. Algul taheti Eesti NSV baasil midagi teha.

O.K.: Teises toimekonnas, kus seda põhiõiguste peatükki kirjutati, Sind eksperdina ei kutsutud ega kaasatud? Ma saan aru, et ametlikult olid seal ka eksperdid: Ilmar Rebane, Jaan Kross, Agu Kriisa. Kas Sinu kõrvalejäamine oli tingitud sellest, et Sul polnud aega või Sind ei kutsutud?

J.P.: Mina sellest midagi ei teadnud. Krossi ma seal nägin, aga kas ta osales enne, kui nn Raidla töörühm sinna läks ... Minu mälu järgi me töötasime alguses seal Hänni komisjonis kambakesi koos. Küll ma Rebase osalusest kuulsin kas assamblee töö lõpus või peale töö lõppu hiljem kellegi käest. Et olla kurdetud, et Rebane arvab ühte²² ja Põld arvab teist – meil teadmisi ei ole ja kelle arvamusest siis lähtuda? Ja need arvamused olid toona, ma arvan, et põhiküsimustes üsna risti vastupidised.

N.P.: Aga milline see eelnõu sel hetkel oli, kui see jõudis redaktsioonitoimekonnas Sinuni?²³ Miks ma seda küsin, on see, et Adamsi eelnõu on peetud põhimõtteliselt üsna liberaalseks. Aga seal on ainult negatiivsed põhiõigused. Seal puudub – ja seda on ka Adams ise öelnud – pea täiesti sotsiaalsete õiguste osa. Seepärast oli Adamsi eelnõus põhiõiguste peatükk ka väga lühike – seal oli paragrahve ainult 26. Kui võrrelda näiteks Raidla eelnõuga, kus oli II ptk-s paragrahve 42. Ka sisu mõttes olid Raidla omas lisaks negatiivsetele põhiõigustele ka positiivsed õigused.²⁴

Raamatus „Põhiseaduse tulek“ kirjeldab Adams oma eelnõu valmimist nii, et selle aluseks olid teatud mõttes ERSP seisukohad, mis olid ERSP poolt suuremal või vähemal määral läbi arutatud või läbi räägitud.²⁵ Raamatus

²² Vt I. Rebase 20. novembri 1991 ja 6. jaanuari 1992 arvamused: Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 1283–1287, 1289–1294.

²³ Redaktsioonitoimekond alustas tööd põhiseaduse eelnõu 15. novembri 1991. a versiooniga. Vt Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 1191–1217.

²⁴ Vt ka Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 153 (I. Rebane): „Esiteks kodanike põhiõiguste ja -vabaduste kohta käiv peatükk. Huvitav on vaadata, kui palju sellele peatükile ühes või teises peatükis tähelepanu pööratakse. Hr Raidla töögrupi projektis on sellele pühendatud 44 paragrahvi, hr Lepsi projektis 27, hr Adamsi projektis 26, Talviku-Kaljuvee projektis 14, 1938. aasta projektis 26. Ülddeklaratsiooni, poliitiliste ja kodanikuõiguste, kultuuriliste, majanduslike õiguste analüüs näitab, et paragrahve, mis on pühendatud kodanike põhiõigustele, -vabadustele ja kohustustele, tuleb üle 50, 50 või 55, ja selles mõttes kõigil neil projektidel on omad olulised lüngad.“ Kehtivas põhiseaduses on põhiseaduse teises peatükis 47 paragrahvi (§-d 8–55).

²⁵ Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 140, 142.

on ära toodud ka Adamsi poolt ERSP volikogule esitatud n-ö küsimuspunktid ja üks nendest punktidest puudutas põhiõigusi. See keskendus aga eeskätt vaid negatiivsetele põhiõigustele – vabadusõigustele. Sõnaselgelt öeldaksegi, et me ei tegele sotsiaalsete õigustega – see on sotsialistlik teema. Põhimõtteline lähenemine.

J.P.: Mälu järgi ülemnõukogu lükkas assamblee esitatud eelnõu tagasi korra.²⁶ Mul vaat ei meenu enam täpselt, kas Raidla töörühm lülitis assamblee töösse enne või pärast seda tagasisaatmist.

N.P.: Aga milles Su töö seal reaalselt seisnes? Kas Sina olid ainus, kes tegeles põhiseaduse teise peatükiga?

J.P.: Raidla töörühma ekspertidest küll ainsana, aga kuidas see töö oli jagatud redaktsioonitoimkonna liikmete vahel, seda nüüd küll öelda ei oska. Mäletan seda, et arutelude ajal väga-väga paljud inimesed sellel teise peatüki teemal kaasa rääkisid. Oli Illar Hallaste üksikute paragrahvide juures, Jüri Rätsep, Hando Runnel, Vardo Rumessen, siis üks Soomes elav väliseestlasest jurist

²⁶ Täpset hetke, mil Raidla töögrupi liikmed liitusid redaktsioonitoimkonna tööga, on kirjalike allikate põhjal keeruline paika panna. Viiteid ekspertidele leiab assamblee 1991. aasta detsembri stenogrammidest. Ka põhiseaduse teist peatükki hakati juba toona oluliselt muutma ja täiendama. Vt nt Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 580–581, 649–651. Küll on selgeid viiteid 1992. aasta jaanuari algusest sellele, et Raidla juhitud eksperdid asusid Põhiseaduse Assambleega koos töötama, seda ilmselt assamblee juhataja ja redaktsioonitoimkonna arvatavasti mitteametliku kutse peale. Nt T. Anton ülemnõukogu 1992. a 15. jaanuari istungil: „Pean väga oluliseks seda, et praegu on jõutud nii kaugele, et teevad koostööd redaktsioonitoimkond ja hr. Jüri Raidla poolt juhitud ekspertgrupp. Ma ei tee saladust sellest, et selle koostöö leidmiseni oli tee pikk ja raske. Kuid see koostöö on tänaseks reaalne.“ – Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu 60. istungjärk, 13.–16. jaanuar 1992, stenogramm, lk 123. Seega, ülemnõukogu 16. jaanuari 1992. a otsuse „Põhiseaduse Assamblee töö kohta“ (RT 1992, 3, 35) tegemise ajaks ekspertide töö juba käis. Ülemnõukogu ei lükanud sel ajal põhiseaduse eelnõu tagasi, sest assamblee eelnõu veel üle ei andnud. Ülemnõukogu pikendas veel kord põhiseaduse väljatöötamiseks antud tähtaega, sh märkides: „Teha Põhiseaduse Assambleele ülesandeks viia koostöös Eesti Vabariigi justiitsministri Jüri Raidla poolt juhitava ekspertgrupiga ja teiste ekspertidega põhiseaduse eelnõusse vajalikud muudatused ja täiendused enne selle üleandmist Eesti Vabariigi Ülemnõukogule.“ Ka assamblee 16. jaanuari 1992. a istungil märkis K. Kama, et „[...] redaktsioonitoimkond koos Jüri Raidla poolt juhitava ekspertgrupiga on praeguseks töötanud kaks pikka päeva, laupäeval ja pühapäeval, ning äripäevade õhtuti pärast Ülemnõukogu tööde lõppu nii 4–5 tundi.“ – Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 724. Vrd ka Raidla 6. veebruari 1992. a istungil: „Viimased 3 nädalat on olnud väga intensiivne töö periood. Meie töögrupp võttis vastu Assamblee juhataja ja juhataja ettepaneku töötada ekspertidena Assamblee projekti kallal.“ – Samas, lk 767. Ülemnõukogu lükkas assamblee esitatud eelnõu tagasi hiljem, 19. märtsi 1992. a otsusega „Põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamise kohta“ (RT 1992, 11, 169).

Juhan Kristjan Talve, siis minu mälu järgi ka Kross. Aga see oli juba siis, kui töö käis.

Assamblee ajal kohtusin põgusalt Toompeal Rein Müllersoniga, kes oli teist peatükki näinud. Tema soovitusel jäi tekstist üks-kaks mõtet ka välja: Eesti ei anna oma kodanikku välisriigile välja, kuulumine eesti rahvusse määratakse seaduse alusel. Teise peatüki teemal oli juttu ka Eimar Rahumaaga, kes oli varem õpetanud välisriikide riigiõigust. Vestluse sisu ma küll ei mäleta. Ma ei tea, milline oli nende roll assamblees. Igatahes nad eelnevalt teksti nägid.

Mul on tunne, et seal pidi olema redaktsioonitoimkonna kokkulepe, et redaktsioonitoimkonnas võetakse aluseks Raidla projekt. No muidu oleks see töö ikka väga vaevaline olnud. Igatahes kuidagi saavutasin selle, et arutamisel võeti aluseks ikkagi vist n-ö minu tekst, sest nii oli ajaliselt ökonoomsem. Mul on nii meelde jäänud.

N.P.: Adamsi eelnõu oli ikka väga-väga teistsugune, võrreldes praeguse põhi-seadusega – väga napp ja hoopis teist laadi, nagu eespool rääkisime.

J.P.: Paaril korral olen nüüd Adamsiga kokku saanud ja ta on öelnud, et praegune tekst on parem küll, kui tema oma oli.²⁷ Ja ütles, et no temal siis mingeid erilisi teadmisi ka ei olnud. Saame temaga hästi läbi.

N.P.: Aga Sa olid ju põhielukohaga Tartus. Kas Sa siis elasid Tallinnas sel ajal?

J.P.: Tallinnas tädi korteris. No eks ma ikka õhtuti üsna hilja jõudsin sinna. Vähemalt sel perioodil, kui teised eksperdid presidendi otsevalimise küsimustega tegelesid ja Raidla töögrupp oli ukse kinni löönud, aga võib-olla ka varem, oli mul Toompeal kuskil peaaegu katuse all mingisugune kirjutus-lauaga kabinet. See oli talvel kindlasti, sest mäletan, et maja oli väga halvasti köetud.

N.P.: Aga arvuteid tol hetkel kindlasti ei olnud?

J.P.: Ei olnud. Lohusalus meil oli üksainus arvuti ja see oli Langi arvuti minu mälu järgi. Ja seal oli suur häda, sest lõppteksti esitamise tähtaeg oli kukku-mas ja keeleteoimetusest tuli ka läbi käia, aga ei leidnud seda paragrahvimärki arvuti klaviatuurilt üles. Lõpuks kuidagi tuli välja või tuli Raidla sekretär koos paragrahvimärgiga.

O.K.: Sinu töö käis põhiliselt siis paberi peal?

²⁷ Sama on väitnud J. Adams: „Siiski oli sellest etapist positiivne tulemus põhiseaduse II pea-tüki – põhiõigused, vabadused ja kohustused – parem tekst.“ – Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 150.

J.P.: Jah. Ma arvan, et mul oli mingi kirjutusmasin endal ka.

N.P.: Kui põhiseaduse teist peatükki silmas pidada, siis milliste paragrahvide osas olid need kõige suuremad diskussioonid?

J.P.: Sisulisi diskussioone oli kümnenda paragrahviga, mis näeb ette, et teised õigused ja vabadused, mis põhiseaduses kirjas ei ole, ei ole siiski ka välistatud. Seal tuli sisse sotsiaalne õigusriik. Üks assamblee liige väga raevukalt hakkas selle vastu. Siis tõusis püsti redaktsioonitoimkonna liige Ain Kaalep ja tänu Kaalepile see sisse jäi. Ta suutis selgeks teha, et sotsiaalne ja sotsialism ei ole kattuvad. Ja vist ka seda, et ega igasugune sotsialism halb ka ei ole.

O.K.: Selle sama paragrahvi ajaloo kohta: see tuli ikkagi ka 1938. aasta põhiseadusest?

J.P.: 1938. aasta omas see lahtine loetelu sees küll oli, aga kas see viide „sotsiaalne ja demokraatlik“ olid?

N.P.: [tsiteerib]: „Kodanikkude õiguste ja kohuste loetelu käesolevas peatükis ei kõrvalda muid õigusi ega kohuseid, mis järelduvad Põhiseaduse mõttest või on kokkukõlas Põhiseadusega.“ Tõepoolest, seal viiteid põhimõtetele ei olnud.

J.P.: Jah, need põhimõtted, ma arvan, võisin mina sinna panna või siis ka kusagilt leida.

Siis üsna sisuline vaidlus oli selles, et kas surmanuhtlus on keelatud. Sellele hakati ikka väga tugevasti vastu ja peeti leegitsevaid kõnesid, et kui hea see on. Õnneks jäi sisse, et meelevaldne elu võtmine on keelatud.

Üsna sisuline küsimus – see ei olnud küll vaidlus – oli parandus usu-vabaduse paragrahvis. Mina seda asja nii väga ei tundnud ja mul ei olnud kogudusi seal kirjas. Hallaste ütles, et luterlasena ilma kogudusteta see paragrahv talle väga meeldiks, aga et ta on tolerantne ka nende usulahkude suhtes, kus ei ole kirikut, aga on kogudus. Tema täiendusega sai see siis ilma vaidluseta sisse.

Siis sisulisem vaidlus oli üheksas paragrahv. Põhiõiguste juriidilistel isikutele laiendamine läks assamblees suhteliselt lihtsalt läbi, aga hiljem reaktsioonina Eesti Juristis oli artikkel, kus tigidalt kirjutati, et inimõigusi ei saa juriidilistel isikutel olla ja üht-teist muud sapist ka veel.²⁸ Üsna tõsine

²⁸ H. Schneider, I. Rebane, H. Siigus, I. Koolmeister, E. Kornel, E. Talvik, H. Lindpere, E.-J. Truuväli, T. Pöder. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehe juures asuva riigi- ja rahvusvahelise õiguse ekspertkomisjoni aramus Põhiseaduse Assamblee poolt 13. aprillil 1992. aastal Eesti Vabariigi Ülemnõukogule esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu kohta. – Eesti Jurist 1992/3–4, lk 195–203.

küsimus oli ka kodanikele ja mittekodanikele teatud küsimustes võrdsete õiguste andmine üheksandas paragrahvis.

N.P.: Selle kohta ma tegelikult tahtsin tõepoolest ka küsida, et Raidla eelnõus oli eraldi paragrahv selle kohta (§ 50), millised peatükis loetletud kodanikuõigused laienevad ka välismaalastele. Toona oli kodakondsuse ja välismaalaste teema väga-väga sensitiivne. Nii Eesti kodanikkonna kui ka kodakondsuse määratlemise paragrahv on ka teises peatükis, samuti see säte, kui paljud põhiõigused laienevad välismaalastele. Millised on Sinu mälestused nendest diskussioonidest toona?

J.P.: Konkreetsete põhiõiguste juures minu arvates enam nii väga ei vaieldud, võib-olla unustati see peatüki alguses olev vaidlus ära.

N.P.: Kui Raidla eelnõus oli teise peatüki lõpus eraldi loetelu, millised põhiõigused laienevad ka teiste riikide kodanikele, siis kehtivas põhiseaduses on need teises peatükis nii-öelda segamini.

J.P.: No eks ta võis ka selle kiirustamisega segamini minna, sest paragrahvide arv osutus Raidla eelnõu algtekstiga võrreldes suuremaks.²⁹ Ei jõudnud enam. Kodakondsuse paragrahvi ümber drastilisi vaidlusi nagu ei olnud, sest see säte on minu arvates üsna neutraalne, ilma erilise koormuseta. Aga ma ei pruugi mäletada ka. Sest naturalisatsiooniga kodakondsuse omandamise tingimusi seal kirjutas ei olnud ja neid ei peaks seal põhiseaduses olema ka. Polnud minu arvates vaidluse objekti.

Pooldamist ei leidnud minu ettepanek näha põhiseaduse rakendamise seaduses ette, et topeltkodakondsusega isik peaks mingi tähtja jooksul kinnitama, et soovib jätkuvalt kuuluda Eesti kodakondsusse.

Siis no täiesti mõttetu vaidlus oli selle üle, et kes on „igaüks“. Keegi toimkonna liikmetest küsis, et kas tema ämma lehm on ka „igaüks“.

Arutati ka reservatsioonide üle ja keegi ütles, et kohati jääb mulje, nagu oleks selle eelnõu kirjutanud sanitaararst – see viide nakkushaiguste leviku tõkestamisele. No tänapäeval on nakkushaiguse teema oluline. Toona oli loomade suu- ja sõrataud ning liikumispääsõidud olid üsna „kenad“.

N.P.: Aegade jooksul on väga teravaks vaidlusobjektiks osutunud ka mõisted „perekond“ ja „abikaasa“.

J.P.: Kõik said toona täiesti kindlasti üheselt aru abielust kui tavaabielust – mehe ja naise vahel. Omaaegses perekonnakoodeksis oli ta vist samuti defineeritud

²⁹ Vt joonealune viide 24.

kui mehe ja naise liit. Ega see kõige parem definitsioon ei ole. Ei hakatud põhiseaduses täpsustama „seadusega ettenähtud korras sõlmitud“ ... Muidugi, kui ta oleks põhiseaduses täpsustatud olnud, siis oluks üks paari aasta vanuste vaidluste objekt vast maas olnud. Aga keegi selle peale toona tõesti ei tulnud, et võiks olla samasooliste isikute abiellumine. Ja kas Euroopas toona üldse oli kusagil? Ma arvan, et see on hilisem nähtus.

N.P.: Need, kes ei vastusta samasooliste kooselu, peavad olema õnnelikud, et toona ei „kirjutatud kinni“ ennast.

J.P.: „Kinni“ ei kirjutatud, aga ajalooline tõlgendus minu arvates annab tulemuse küll, et midagi muud kui traditsiooniline abielu seal ei mõeldud, sest vastu ei hakanud assamblees olnud vaimulikud. Aga võib-olla ka nemad ei mõelnud selle peale üldse toona. Aga jah, „kinni“ ta tõesti kirjutatud ei ole. Traditsioonilisele abielule võib viidata ka põhiseaduse § 27 lg 2, mille järgi abikaasad on võrdõiguslikud. Kaugemas minevikus olid mehe õigused naise omadest abielus suuremad. Viimane ei ole küll väga tugev argument.

O.K.: Paljudes riikides juba tol ajal räägiti põhiseadusest kui elavast instrumentist, mida aja jooksul saab olusid arvestades tõlgendada ühte- ja teistmoodi. Kas see teadmine ka juba tol ajal olemas oli? Kas ja kui pikalt Sa juurdlesid või mõtlesid selle üle, kui üksikasjalik teine peatükk peaks olema?

J.P.: Omal ajal oli õppeaine välisriikide riigiõigus ja seal ka räägiti Ameerika Ühendriikide konstitutsioonist kui elavast konstitutsioonist.

N.P.: Euroopa Inimõiguste Kohus kasutab ju ka viidet Euroopa inimõiguste konventsioonile kui *living instrument*’ile, mida tuleb tõlgendada lähtudes tänastest oludest.

O.K.: Selline rõhuasetus on Euroopas tulnud pigem veidi hiljem. Ameerikas oli tõesti see juba varem olemas.

J.P.: Ma mõtlesin, et meie põhiseaduses peaks olema teiste riikide põhiseaduste enam-vähem kattuv osa kirjas – elementaarsed, traditsioonilised õigused. Ühes arvamuses Raidla eelnõu kohta kritiseeriti, et teine peatükk on äärmiselt ebatäielik. Võeti kõik ÜRO paktid kokku ja leiti, et seal peaks olema oma 152 positsiooni kirjas, näiteks et orjuse keeld puudub ja muud sellised asjad.

Euroopa inimõiguste konventsioon ja ÜRO paktid said muidugi läbi töötatud, aga paktid said kõrvale jäetud, sest mõte oli ikkagi see, et Euroopa inimõiguste konventsiooniga varem või hiljem ühinetakse. Paremini oleks, kui see oleks kattuv sönastuses ja teistele riikidele arusaadavas keeles. Ja põhiseaduses midagi sellist deklaratiivselt ei peaks olema, nagu on ÜRO paktides.

N.P.: See oli siis teadlik valik mitte jääda deklaratiivseks ja et meil oleks selgelt subjektiivsed kohtutes kaitstavad põhiõigused.

J.P.: Jah, see oli põhieesmärk. Sest üks paragrahv 15 näitab seda täitsa selgelt. Kahju vast jah sellest, et ombudsmani poole pöördumise õigus jäi selgelt sisse kirjutamata. Schwarze soovitas ka seda. Oleks võinud olla kasvõi Riigikogu peatükis, et Riigikogu nimetab ühe või mitu ombudsmani. Aga kui kaua põhiseadus ja teine peatükk kehtima saab jääda? Ma ise arvasin, et meie oskuste juures, no kas me ikka pikaks ajaks töötavat põhiseadust teha saame. Ega ta väga kaua kesta ei saa. Mäletan, et sai Toompealt ühel öhtul Krossiga alla linna poole kõmbitud ja siis ta küsis, et noormees, kui kaua see põhiseadus ilma parandamata teie arvates kestab? Ma ütlesin, et ega meil kogemusi ei ole ja et ma arvan, et heal juhul kümme aastat. Ta ütles, et no siis on hästi – põhiseadus ei pea nii detailne olema.

N.P.: Küsin veel põhiseaduse § 44 kohta – info saamise õigus. Sa enne mainisid, et kasutasid eelnõu väljatöötamisel ka Rootsi materjale. Kahtlemata on infovabaduse õigus Rootsis väga pika ajalooga ja väga sügavalt mõtestatud. Kas ma saan õigesti aru, et paragrahv 44 eeskujusid või juuri võib siis otsida ka Rootsi pikaajalisest lähenemisest.

J.P.: Jah, aga see tuli mitte otseselt Rootsist, vaid minu arvates vist kusagilt mujalt.

N.P.: Aga mis on põhiseadusest puudu või mida teeksid täna teistmoodi?

J.P.: Selle teistmoodi tegemisega on asi kõigepealt selles, et kui ta oleks toona teistmoodi olnud, siis mis täna teisiti oleks? Selles on küsimus. Ombudsman oleks nähtavasti täna olemas.

N.P.: Aga ta on ka täna õiguskantsleri näol olemas.

J.P.: No ta päris sellisel kujul ei ole ja neid on ka natuke vähe minu arvates. Minu arvates oleks parem ombudsman eraldi institutsioonina ja seejuures spetsialiseeritud ombudsmanid, näiteks vanglate ombudsman.

Võib-olla oleks erakondade kohta rohkem kirjutatud.³⁰ Seal on praegu kirjas, et erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. Aga kui oleks rohkem olnud, siis mille võrra see olukord täna hoopis teistsugune oleks? Praegune paragrahv midagi ei takista. Redaktsioonitoimkonnas otse ei öeldud, aga hiljem üks assamblee liige küsis, et miks piirata ainult Eesti

³⁰ Vt ka L. Hänni meenutusi erakondadega seonduva reguleerimise kohta: Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 163.

kodanikega ja et väga-väga hea oleks, kui tekivad vene erakonnad. Et see olekski väga-väga tervitatav, sest kaasab ühiskonda. Ma ütlesin, et natuke kahtlane. Aga kuidas poliitikas osaleda, kui hääleõigust pole?³¹

Sotsiaalõiguste plokis õigus tervise kaitsele – no natuke õhukeseks see jäi, võiks olla tervishoiusüsteemi kohta midagi rohkemat kirjas. Aga kes julges toona kirjutada ja kes oskas ette näha. Aega ka ei olnud. Lisaks õigus abile – see on sõnastatud sisuliselt hoolekande paragrahvina. Sealt on abi liikidest puudu abi puudega inimestele ja erivajadustega inimestele, hooldekodude rajamine. Riiklik sotsiaalkindlustus on olemas, aga hea oleks, kui selle kohta oleks ka mingisugune lause olnud.

Aga jah, sellist vastutust võtta, et proovida sõnastada ... Ja ega seda aega enam ka ei olnud. See oli üsna-üsna lõpus.

Üsna küsitav on ka omavalitsused kui koolipidajad. Toonased väikesed omavalitsused koolipidajatena ... Kiduraks on see praegune süsteem kujunenud. Lõppude lõpuks tegelikult riik maksab ju pearahasid, millest kooli peetakse.

N.P.: Riigi ja kohalike omavalitsuste koostöö ning riigi vastutus hariduse kvaliteedi tagamise osas on kahtlemata olulised teemad. Kas ma saan õigesti aru, et Sinu meelest võiks riigi roll paragrahvis 37 (hariduspõhiõigus) olla suurem?

J.P.: Jah. Üks teema veel, mille üle oli vaieldi tõsiselt, oli paragrahv 13 õigusest riigi kaitsele. Just selle üle vaieldi, et Eesti kaitseb enda kodanikke ka välisriikides. Seda viimast taheti kindlalt välja rookida, sest tegemist on väikese riigiga, kes ei suuda seda teha. Üks seletus oli, et küll suudab. Iga riik teeb seda oma võimeid mööda ja teiste riikide abiga.

O.K.: Assamblee teise peatüki stenogrammi lugedes on näha, et on kaks teemat, mis seal läbi käisid üksikasjalikumalt. Üks on puhta keskkonnaga seotud põhiõigused. Ja teine oli põhikohustuste loetelu või ring. Osad assamblee liikmed arvasid, et neid kohustusi peaks olema rohkem ja üksikasjalikumalt. Kas Sul on ka nende teemadega mingeid mälestusi?

J.P.: Redaktsioonitoimkonnas minu arvates sellest nii palju juttu ei olnud. Kas neid põhikohustusi ilmtingimata rohkem peab olema? Mina ei oska öelda.

³¹ Vt ka J. Põllu selgitusi assambleele mittekodanike erakondadesse kuulumise kohta: Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 772–773.

O.K.: Pigem oli seega see vaade, et neid saab kehtestada ka lihthäälteenamusega – ei pea olema mingisugune väga suur osa ühiskonnast nendes ühel kokkuleppel.³²

Aga kas Sa keskkonnapõhiõigusest ei mäleta midagi? Sel ajal oli ju looduskaitse üks põhiline probleem, mis pani Nõukogude Liidu lagunema ja see käis teemana assamblees ka tugevasti läbi.

J.P.: Sellest räägiti küll. Ilmselt sellel ajendil võis paragrahv 53 praegusel kujul sinna sisse sattuda. Mõtlesin küll, et see on üsna deklaratiivne kohustus. Selle olemasolust põhiseaduses tegelikult mitte midagi ei sõltu, sest otsest toimet sellisel sättel olla ei saa, näiteks et põhiseaduse alusel karistusõiguslikke sanktsioone või sunniraha kohaldada. See on iseenesestmõistetav, et koosseisud, kohustused ja tagajärjed pannakse paika lihtseadusega.

N.P.: Seega õigus puhtale keskkonnale otseselt õigusena toona niimoodi esiplaanil ei olnud.

J.P.: Ei olnud. Me oleme selle õiguse üle siin (Riigikohtus) ju ise ka vaielnud. Selle õiguse kaitsmine ja sisustamine on ikka äärmiselt keeruline. Arvan, et saab tugineda õigusele tervise kaitsele (§ 28) ja õigusele kahju hüvitamisele (§ 25). Need peaks andma õiguse nõuda õigustloova akti andmata jätmise põhiseadusevastaseks tunnistamist ja riigilt kahju hüvitamist, kui pole antud akti, mille andmata jätmine on põhjuslikus seoses tervisekahjuga. Tervise kaitse paragrahvile saaks minu arvates tugineda ja nõuda õigustloova akti andmata jätmise põhiseadusevastaseks tunnistamist ka siis, kui kahju pole tekkinud, kuid uuringutega on kindlaks tehtud, et teatud piiri ületav saaste võib kahjustada tervist. Tegemist poleks populaarkaebusega. Inimene pole katsejänes, kes peab enne viimati nimetatud nõude esitamist ära ootama tervisekahju.

N.P.: Kas Sul oma töös riigikohtunikuna on olnud neid hetki, kus oled tundnud, et no vot, oleksid pidanud teistmoodi kirjutama teises peatükis mõne põhiõiguse juures midagi?

J.P.: Mõne seadusereservatsiooniga on asja lahendamisel olnud see tunne, et mõni reservatsioon on liiga kitsaks jäänud. Toona sõnastust „riigi julgeolek“

³² Põhikohustuste ellurakendamiseks on tarvis seadusega sellist kohustust täpsustada, sest iga kohustus on ühtlasi põhiõiguste piirang. Seadusega kohustuse panemisel ei pea aga selleks alus olema põhikohustus. Vt ka M. Ernits. Põhiseaduse II peatüki kommentaar, komm. §-dele 17 ja 19. – Ü. Madise jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., parandatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn 2017.

kardeti, aga see toodi praktikas põhiseaduse preambulist juurde.³³ Edaspidi on juurde toodud absoluutsete õiguste piiramine muude väärtuste kaitsmise eesmärgil.

N.P.: Mulle endale on vahetevahel tundunud, et absoluutsete põhiõiguste piiramise võimaluse loomine läbi selle, et me tunnistame, et meil on olemas mingid põhiseaduslikud kõrgemad väärtused, mille kaitsmise eesmärgil saab ikkagi ka absoluutseid põhiõigusi piirata, mõneti devalveerib neid absoluutseid põhiõigusi. Sest lõppastmes on praktikas pea alati võimalik konkreetse piirangu eesmärk tagasi viia kas avalikule korrale või julgeolekule. Teisisõnu, vahetevahel mulle tundub, et see erinevate piiranguklauslite eristamine – lihtreservatsioon, kvalifitseeritud reservatsioon ja absoluutsed – on kohati muutunud mõttetuks.

O.K.: Eesmärk pühitseb abinõu ...

J.P.: No jah, põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi viiene koosseis neid otsuseid teeb – neid absoluutsete õiguste absoluutsuse vähendamise otsuseid.

O.K.: Kas teises peatükis on mingid paragrahvid, mille osas Sa saad koputada vastu rinda ja eriti särama lähed, st oled eriti rahul, et niimoodi kirja sai, nagu sai.

J.P.: No paragrahv 15 on vast küll selline, siis 9, 10, 11, 13, 14. Rahul olen ka sellega, et paragrahvis 12 on avatud loetelu, see on põhiseadustes küllalt sageli esitatud suletud loeteluna. Nendel sätetel on selle peatüki teiste sätete jaoks fundamentaalne iseloom. Samasugune tähendus on neil ka riigikaitse peatüki mitmete sätete kohaldamisel.

Aga mis tegemata jäi? Ühe probleemi oleks võinud lahendada; iseküsimus, kas saanuks. Küsimus, kuidas piirata ohjeldamatult kasvada võivat kodanike arvu. Oleks võinud olla põhiseaduse rakendamise seaduses, et sünnilt Eesti kodanikud, kes on topeltkodakondsuses, peaksid teatud aja jooksul kinnitama enda soovi jääda Eesti kodakondsusse. Aga noh, seda ei tahetud kuidagi „külge võtta“. Nii mõnigi probleem oleks vähem.

N.P.: Tõstsid esile põhiseaduse paragrahvi 15. Paragrahv 24 räägib edasikaebest. Milline oli Sinu toonane nägemus, kas Eestis peab olema kaheastmeline edasikaebevõimalus – apellatsioon ja siis kassatsioon?

J.P.: Selle üle ma ei mõelnud. Kriminaalmenetluslikke ja üldse kohtumenetluslikke põhiõigusi assamblees ikka arutati ka, aga mitte sellest aspektist. Näiteks üks teema oli 48-ks tunniks ilma kohtu loata kinnipidamine. Selle

³³ Tõepoolest sisaldab viidet riigi julgeolekule vaid põhiseaduse § 47 seadusereservatsioon.

vastu vaieldi, et peaks olema kas 72 või 78 tundi, sest eluline kogemus pidavat näitama seda, et kui isik üksikkongi pista, siis 48 tunniga ei murdu, aga 72 tunniga küll.

N.P.: Selle paragrahvi (PS § 21 lg 2) puhul on tegemist ju erinevate õigusharude ülese reegluga. Seda väga selgelt laiendatakse ka eraõigusse seoses tahtevastase raviga, haldusõigusse seoses välismaalaste kinnipidamisega. Ma ise olen küll rahul selle paragrahviga ja sellegagi, et seda sel viisil tõlgendatakse. Aga jah, tegelikult selle sätte kohaldamisala on võib-olla võrreldes algsega tänaseks oluliselt laiem.

J.P.: Toona välismaalaste ja teiste kinnipidamisega lihtsalt ju ei tegeletud. Administratiivselt kinnipidamised olid suhteliselt lühikesed. Ega ma nendest suurt midagi ei teadnud.

O.K.: Tähtaeg sai kindlasti rangem, kui see oleks vajalik Euroopa inimõiguste konventsiooni järgi. Kas Sa kohtute peatüki kirjutamist ka kõrvalt jälgisid või kui palju selles osas koostööd tegite?

J.P.: Ma olin selle kõrval küll. Vist mina pakkusin välja „põhiseadusevastaseks tunnistamise“. Truuvälja ettepanekul sai sisse „kehtetuks“ tunnistamine. Igatahes arutamise all oli see juba 1990. a kohtute seaduse väljatöötamisel. Midagi seal oli, aga iseküsimus, kas nii detailselt. Praeguses tekstis on „kehtetuks“ tunnistamine.

N.P.: Sa pead silmas põhiseaduse § 152 lg 2 [siteerib]: „Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega.“

J.P.: Jah, seda ma mäletan küll, et ma seda formuleerisin. See võis ka seal enne sees olla, aga sõnastasin küll. Ja see viide „sätte ja mõttega“ on hiljem tekitanud probleeme. Oleks võinud olla lihtsalt „põhiseadusega“.

N.P.: Sa tõid siin enne esile selle, et oled rahul sellega, et näiteks paragrahvis 12 – diskrimineerimise keeld – on aluste loetelu lahtine. Ma küsin nii, et kas need, kes hääletasid põhiseaduse eelnõu teksti üle, tegelikult ka said nii-öelda detailides aru, mille poolt või vastu nad oma hääle annavad? Kas Sul ei tekkinud vahetevahel tunne, et oled teksti sisse kirjutanud mõned oma sellised nägemused, mis on tegelikult õiguslikult väga olulise kaaluga, aga need, kes otsustavad selle üle, ei tarvitse tegelikult aduda oma otsuste kaalukust.

J.P.: Kõik kohe kindlasti mitte. Võib-olla ka enamus mitte. Näiteks redaktsiooni-toimkonnas oli üks tegelane, kes siis, kui tema poolt austatud autoriteet midagi ütles, nii kiitis kohe väga häälekalt takka.

N.P.: Seega isegi redaktsioonitoimkonnas oli pühendumus erinev.

J.P.: No ka teadmisi lihtsalt ei pruukinud olla. Hänni, Hallaste ja Kama olid väga terava mõistusega.

N.P.: Hänni kirjeldas põhiseaduse tegemist (vähemasti presidendi valimiste osas) kui füüsikute ja lüürikute konflikti.³⁴ Juristid olid vaid kõrval. Neid lüürikuid või kirjanikke oli terve hulk ka näiteks nende hulgas, kes redaktsioonitoimkonna töös osalesid. Kuidas Sina hindad, kas ja kuivõrd nemad oma mõttemaailma ja oma sõnaosavusega nende paragrahvide sõnastust kujundasid? Või oli see ikkagi juristi töö ja vaev, mis siin kirjas on?

J.P.: See on ikka juristi töö. Nemad said pigem osa „asju“ välja. Ma ei mäleta, et teise peatükki suurt juurde oleks tulnud. Vist paragrahvis 15 oli kirjas, et „seaduse alusel või seadusega ettenähtud korras“ kohtusse pöördumine – see läks välja. Ain Kaalep oma „sotsiaalse“ päästmisega ei olnud küll lüürik, aga ega ta jurist ka ei olnud.

O.K.: Kas proportsionaalsuse põhimõtte sätte (§ 11) tekkelugu oli lihtsalt maha kirjutamine kuskilt konventsioonist? Mis mälestused Sul sellega seoses on?

J.P.: Ma arvan, et kusagilt ma selle mõtte leidma pidin. Ma ei ole kindel, et ma ise oleksin selle peale tulnud. Aga allikat ei mäleta.

N.P.: On Sul endal mingisuguseid eredamaid mälestusi redaktsioonitoimkonna tööst – sellest olustikust, kuidas vaieldi, kus need vaidlused käisid, millal?

J.P.: Eks need vaidlused käisid koridorides edasi. See algne usaldamatus Raidla ekspertide ja assamblee liikmete vahel minu arvates kadus üsna kiiresti. Eks see vastastikune oli, ma arvan.³⁵ Tundsin paljusid assamblee ja redaktsioonitoimkonna liikmeid ka enne.

N.P.: Kui kaua see töö umbes käis?

³⁴ L. Hänni kl 1.06.30 jj. – I sessioon. Meenutusi põhiseaduse sünnist (viide 6). Vt ja vrd ka J. Adams. Küsimused põhiseaduse kohta. – Riigikogu Toimetised 5/2002. Arvutivõrgus: <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-5/kusimused-pohiseaduse-kohta/> (01.09.2022).

³⁵ Vt nt L. Hänni assamblee 17. jaanuari 1992. a istungil: „Eksperdid alustasid sellega, et nad tegid teatavaks enda pretensioonid redaktsioonitoimkonnale ja ühtlasi assambleele. Nende esimene märkus seisnes selles, et me sellise ühise koostöö ajaks lõpetaksime vastastikuse terava kriitika, mis ilmselt ei soodusta ühist tööd ja me nõustusime sellega.“ – Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 758. Vt ka L. Hänni: Põhiseaduse tulek (viide 1), lk 164. J. Raidla 6. veebruari 1992. a istungil: „Koos redaktsioonitoimkonnaga leiti, et märksa viljakam kui kirjaliku retsensiooni esitamine, on ühine töö redaktsioonitoimkonnaga. [...] Õhkkond redaktsioonitoimkonnas oli meie arvates väga tõine ja edasipüüdev.“ – Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 767.

J.P.: Seda algusmomenti ma ei suuda fikseerida, aga ilmselt oli see siis, kui ülemnõukogu eelnõu tagasi saatis.³⁶ Mõned nädalad see kindlasti käis, kuni teised eksperdid ütlesid, et selliselt valitud president ei tasakaalusta mitte midagi. Teise peatükiga oli mul nokitsemine veel pooleli. Ma arvan, et me ei olnud jõudnud veel teise peatüki arutamiseni – siis see vist oli Adamsi sõnastuses – ja mina ütlesin, et mina seda asja nii jätta ei saa ja et seda tööd jätkan. Vastuseisu ei olnud.³⁷ See võis kesta ka kuu aega täitsa vabalt.

N.P.: Aga kas see töö käis nii-öelda nädala ringi? Sest saan aru, et assamblee ise kogunes põhiistungitele ainult reedeti ja laupäeviti.

J.P.: Seda ma nii detailselt ei mäleta. Aga võimalik tõesti, et ma nädala sees olin Tartus ka. Aga mingil ajal pidi Raidla grupp isekeskis ka neid asju läbi arutama.

N.P.: Aga kui eelnõu sai mingil hetkel valmis, siis enne lõplikke hääletamisi toimus ka selline n-ö üleüldine rahvalik arutelu selle üle, et mis see eelnõu sisu on. Saan aru, et Hänni redaktsioonitoimkonna esimehena oli see, kes pidi need erinevad rahvalt laekunud arvamused koondama. On Sul mälestusi, kas teise peatüki osas oli ka mingisuguseid rahvalikult arutelult tulnud mõtteid, mida pidite eraldi analüüsima?

J.P.: Surmanuhtluse keeldu selles eelnõus, mis rahvale esitati, ikka ei olnud sees. Midagi kindlasti oli, aga detaile ma ei mäleta. Ju siis polnud nii oluline, et mäletaks.

Seda ma ei tea, kas Eesti Juristis ilmunud artiklis tehtud ettepanekuid ja kriitikat ka kusagil arutati. Seal oli näiteks üks selline asi, et eelnõu järgi vabaduse võis võtta alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks. Artiklis arvati, et see on lihtsalt julm keskaegne meetod.

³⁶ Vt joonealune viide 26.

³⁷ Redaktsioonitoimkonna põhiseaduse teise peatüki muudatuse ettepanekuid asuti tõepoolest arutama assamblee 1992. a 6. veebruari istungil, kuigi koostöö nn Raidla ekspertidega oli alanud ilmselt jaanuaris. Hänni nentis 1992. a 6. veebruari istungil: „Vast kõige rohkem muudatusi on toimunud 2. peatükis.“ Ta loetles üldiste muudatustena nt õiguste sõnastamist subjektiivsete õigustena, õiguste gradatsiooni muutmist, selgemat eristust igapäevõiguste vahel võrreldes kodanike ja mittekodanike õigustega, proportsionaalsuse põhimõtte lisamist üldsättena, õiguste kataloogi täiendamist rea varem puudunud õigustega (nt õigus riigi ja seaduse kaitsele, au ja hea nime kaitse jne). Vt Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee (viide 5), lk 761–763. J. Raidla lisas samas, et suurt vaeva nähti eelnõu vastavusse viimisel rahvusvaheliste konventsioonidega, mistõttu „täiustati ja süvendati II peatükki“ (lk 768). L. Hänni kl 1.31.42 jj: „Härra Jüri Pöld tegi tegelikult ju teise peatüki praktiliselt uue teksti, häälestades selle kooskõlla rahvusvahelise õigusega, mis meil natuke üle jõu käis, kui me ainult assamblees olime.“ – I sessioon. Meenutusi põhiseaduse sünnist (viide 6).

N.P.: Kui nüüd põhiseadus oli vastu võetud, siis mis tunne oli?

J.P.: Hea tunne oli.

O.K.: Millal see vabanemise tunne tekkis: kas siis, kui ülemnõukogu töö vastu võttis, või siis, kui rahvahääletus oli?

J.P.: Ma arvan, et siis, kui enda töö tehtud sai. See oli ikka väga väsitav ja koormav. Ma olin ikka üsna kõhnaks jäänud seda tehes.

N.P.: Kui Sa peaksid panema põhiseaduse teisele peatükile hinde kümnepalli-süsteemis, siis mis hinde Sa paneksid?

J.P.: Ütleme seitse või kaheksa vast. Detaile vast saaks alati paremini, struktuuri oleks saanud paremini, sotsiaalseid õigusi oleks tulnud laiendada. Üldise sõnavabaduse paragrahvi juures, mis laieneb ka ajakirjandusele, oleks võinud olla mingi osutus näiteks ajakirjandusseadusele – siis oleks vast seadus olemas, nii nagu Rootsil on pressivabaduse akt, sest vaja seda ilmselgelt on. Lahjaks see pressinõukogu täna jääb, aga ajakirjandusseadus pareeriti just sõnavabaduse kaitse argumentidega.

N.P.: Teise peatüki teistsuguse struktuuri all Sa mõtled seda, et saanuks süstematiseerida või grupeerida põhiõigusi mingil alusel?

J.P.: Jah, näiteks vabadusõigused, siis sotsiaalõigused. Mind ennast on natuke häirinud.

N.P.: Mina tunnistan, et minu praktikas ei ole see tekitanud probleeme, millises järjekorras põhiõigused seal teises peatükis on. Sa oled ehk veidi perfektsionist.

O.K.: Rakendaja jaoks see ilmselt väga oluline ei ole. See on pigem selline filosoofiline küsimus. Jäin täna Tartusse sõites mõtlema, et ma mäletan, kuidas käisin Sinu riigiõiguse loengutes 1994. aasta sügisel. Siis kuigipalju põhiõigustest riigiõiguse loengutes ei rääkinud. Põhiline rõhk käis kogu aeg ümber riigikorralduse. Põhiõigustest tuli juttu hoopis teiste õppejõudude esitluses hiljem. Kas Sa distantseerusid teadlikult või Sul lihtsalt ei olnud selleks aega ja mahti?

J.P.: Lihtsalt polnud jõudu seda loenguteks ette valmistada, sest riigiõigus langes mulle ootamatult kaela. Siis ma ju mitu aastat õpetasin veel korraga riigiõigust, tööõigust, sotsiaalhooldusõigust. Ja tegin veel samal ajal riigikohtuniku tööd. Lisaks tegelesin seaduseelnõudega. 1995. a tuli avaliku teenistuse seadus ning ka rahvahääletuse seadusega tuli tegeleda.

N.P.: Aga hiljem sai Sinust üks olulisemaid valimiskaebuste lahendajatest Riigikohtus.

J.P.: See oli suht juhulik. Üks asi on võib-olla see kohtuasjade jagamise küsimus. Osa põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi liikmetest ilmselt mõtles, et mis need valimiskaebused on – mingid väikesed asjad, osad kaebused läbinisti halvasti kirjutatud, osa ka mitte kõige tervemate inimeste poolt. Ühes kaebuses näiteks oli, et lisaks kõigele muule on valimiskomisjoni esimehel ka ussid.

N.P.: Sa oled öelnud, et Sinu meelest peaks ikkagi Riigikohus lahendama valimiskaebusi.

J.P.: Ma arvan küll. Läbi kolme kohtuastme see ei ole mõistlik. Valimisprotsessi käigus võib-olla isegi midagi nii hullu ei toimuks, aga valimistevahelisel perioodil on asi hullem. Enne Teist maailmasõda minu teada valimiste peakomitee peale esitatud kaebusi lahendas ka otse Riigikohtu administratiiv-osakond. Kui Riigikohus on esimene ja viimane aste, siis ega Riigikohtu oskus, võimekus ja suutlikkus tõendeid hinnata ei ole ju väiksem. Kõik tsiviilprotsessis lubatud tõendid on ka järelevalvemenetluses lubatud. See ei ole ju probleem. Ja minu teada on aktsepteeritud ka edasikaebeõiguse puudumist Euroopas, kui asja vaatab läbi viimase instantsina ülemkohus. Minu mälu järgi inimõiguste konventsiooniga on edasikaebeõigus nõutav kriminaalasjades.³⁸

O.K.: Kas Sa kolmeastmelise halduskohtusüsteemi üle oled õnnelik? Soomlastel on vähem.

J.P.: Jaa, ma tean. Ma arvan, et kolmeastmeline on päris hea variant. Kui kolm kõrgemat instantsikohut ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohus on üheskoos, siis peaksid tulema paremad lahendid.

N.P.: Sa said Riigikohtus põhiseaduslikkuse järelevalve asjades ka kohe n-ö käe valgeks oma kirjutatud normide rakendamisega. Alguses olid need kaasused küll pigem riigikorralduse kesksed, aga siis tulid ju ka vaidlused põhiõiguste teemal.

J.P.: No see oli täiesti paratamatu, et algul olid institutsioonidevahelised vaidlused. Esimene tõsisem oli talunike tulumaksu küsimus.

N.P.: Kas siis oli uhke tunne ka, et enda kirjutatud norme saad rakendada.

J.P.: Nii ma ei mõelnud. Vahel püüdsin küll seletada, et seda sätet kirjutades ma mõtlesin nii. Aga siis öeldi, et mis tähtsust sel on, mida Sina mõtlesid? Tähtsust on, mis kirjas on ja meie otsustame.

N.P., O.K.: Suur-suur aitäh, Sulle, Jüri!

³⁸ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni 7. lisaprotokolli art 2 lg 1.